

Recenzije

U *Predgovoru* knjige piše da je namijenjena prvenstveno studentima na bogoslovnim učilištima koji proučavaju kanonsko pravo posebno predmet *Narod Božji*, te župnicima, voditeljima, župnim vikarima, kao i svim onima koji žele upoznati crkveno pravo, strukture i službe latinske ili zapadne Crkve, posebno oni koji proučavaju strukture i službe unutar područne Crkve a u koje *Zakonik kanonskoga prava* iz 1983. ubraja župe, kao-župe, posebne vjerničke udruge unutar župe, te župnike, svećenike kojima je solidarno povjerena pastoralna briga za neku župu ili za različite župe istodobno, župne vikare i vjernike laike kada im je župa povjerena da se brinu za župu pod vodstvom određenog prezbitera.

Brkan u prvom dijelu (str. 17-57) govori o povijesno-pravnom razvoju župe kao crkvene ustanove od samih početaka kršćanstva pa do sada važećeg Zakonika iz 1983. godine; on pokazuje kako župa nije ustanovljena po božanskom pravu nego ju je ustanovila Crkva, te se u prvom tisućljeću Crkve gotovo nije razlikovala od biskupije.

U drugom dijelu (str. 58-269 – poglavlja II.–VII.) na temelju izvora i bogate literature, Autor obrađuje sadašnje zakonodavstvo Katoličke latinske Crkve koje se odnosi na župu, kao-župu i druge posebne skupine vjernika; govori i o župnicima, tj. onima kojima je župa kao vlastitim pastirima povjerena; komentira i odredbe koje se odnose na župne vikare, a govori i o odnosu župnika i župnog vikara.

Radi potpunosti i lakšeg snalaženja Brkan u svoju knjigu donosi u dodatku I. *Usporedni popis kanona* sada važećih Zakonika i dokumenata II. vatikanskog sabora, te u dodatku II. *Usporedni popis kanona Zakonika* iz 1983. i onoga iz 1917. godine.

Na kraju Pisac donosi bogatu *Bibliografiju* (str. 274-286) koju dijeli na izvore

i literatura. Treba spomenuti još i vrlo lijep tisak, omot i opremu knjige.

Svi oni koji žele steći ozbiljne informacije o župi i župniku mogu ih pronaći u knjizi dr. Brkana; uz to tumačenja mogu pomoći da se svi članovi Božjeg naroda prema svom položaju i poslanju – i klerici i članovi posvećenog života i družba apostolskog života, te vjernici laici – ispravno uključe u višestruku pastoralnu skrb za sve ljude u župi. Misli i tumačenja iznesena u knjizi mogu pripomoći da svi članovi Crkve osjećaju s Crkvom i osjećaju se Crkva, da budu svjesni da su Božji narod, te da »svatko prema svojem položaju vrši poslanje koje je Bog povjerio Crkvi da ga ispuni u svijetu« (kan. 205, § 1).

Matija Berljak

Ivan DUGANDŽIĆ, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, Priručnici 75, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., str. 198.

I. Opis sadržaja knjige

Najnovija knjiga autora I. Dugandžića, *Biblijska teologija Novoga zavjeta*, podijeljena je na *dva glavna dijela*.

Prvi dio naslovljen je »Opća problematika« (str. 10-62), a sastoji se od četiri poglavlja u kojima je izložena povijest i opća pitanja novozavjetne teologije. Tako u *prvom poglavlju* prikazana je »Povijest nastanka i razvoja biblijske teologije Novoga zavjeta« (str. 11-28), u *drugom poglavlju* »Smjerovi teologije Novoga zavjeta u protestantizmu 20. stoljeća« (str. 29-43), u *trećem poglavlju* »Počeci teologije Novoga zavjeta u Katoličkoj crkvi« (str. 45-50), u *četvrtom poglavlju* »Nova pitanja i nove dvojbe« (str. 51-62).

Drugi dio naslovljen je »Pojedinačne teološke koncepcije u Novom zavjetu« (str. 63-175), a sastoji se od četiri poglavlja u kojima su obrađene teologije pojedinih novozavjetnih knjiga odnosno teologija cjelina novozavjetnih knjiga. U *prvom poglavlju* autor prikazuje »Teologiju sinoptičkih evanđelja« (str. 65-87), u *drugom poglavlju* prikazana je »Teologija apostola Pavla« (str. 89-132), u trećem poglavlju »Teologija pastoralnih poslanica« (str. 133-140), u *četvrtom poglavlju* prikazane su »Glavne teme ivanovske teologije« (str. 141-156), i u *petom poglavlju* »Teologija ostalih novozavjetnih spisa« (str. 157-175).

Uz ova dva glavna dijela knjiga još sadrži na početku predgovor (str. 5-6) i popis literature (str. 7-8), a na kraju knjige donesene su kratice (str. 177), kazalo svetopisamskih mjesta (str. 179-188), stvarno kazalo (str. 189-190), kazalo autora (str. 191-193) i sadržaj (str. 195-198).

II. Izdvojeni naglasci iz sadržaja knjige

Jasnoći izlaganja doprinosi autorovo *kontekstualno izlaganje* prisutno u cijeloj knjizi. Tako autor definira traktat *Biblijske teologije* »relacijski« u odnosu na druge biblijske traktate kao što su *Uvodi* i *Egzegeza* (str. 16). Razvoj katoličke biblijske teologije prikazuje na pozadini različitih pravaca u protestantskim pristupima biblijskoj teologiji. Tako primjerice autor ističe da je protestantski autor O. Cullmann ukazao na Krista kao »središte vremena« i da je iz toga Cullmannova shvaćanja povijesti spasenja proizišla njegova kritika Bultmanna da je »od Novog zavjeta napravio 'povijest egzistencije bez povijesti' i 'eshatologiju bez nade'«. I dok su određeni protestantski krugovi kritizirali Cullmanna, ovaj isti autor bio je vrlo cijenjen u Katoličkoj crkvi i u ekumenskom dijalogu (str. 38).

Kada govori o najnovijim protestantskim teologijama Novoga zavjeta (A. Lü-

demann, H. Räisänen, G. Theissen) autor ukazuje na tendenciju da novozavjetna teologija zapravo postane povijest religija« (str. 40).

Prve katoličke teologije Novoga zavjeta (M. Meinertz; J. Bonsirven) kasnile su za protestantskim teologijama i nastojale su objediniti kronološki i tematski pristup (str. 45). Autor zatim ističe doprinos autora H. Schliera i R. Schnackenburga katoličkom razvoju biblijske teologije Novoga zavjeta prije Drugog vatikanskog sabora, a poslije Sabora ističe doprinos trojice katoličkih autora, K. H. Schelkle, F. Porsch, i J. Gnilka. Djela ove dvojice posljednjih autora prevedena su i na hrvatski, a djelo autora J. Gnilke Dugandžić ocjenjuje kao »trenutačno najbolje djelo« biblijske teologije Novoga zavjeta (str. 48).

Dugandžić podsjeća na cilj koji si posebno postavljaju katolički pisci novozavjetnih teologija, a to je težnja da pronađu zajednički temelj, koji povezuje različite teologije Novoga zavjeta (str. 45; 49).

U suvremenim metodološkim dvojba-ma biblijske teologije da li Novom zavjetu treba pristupiti iz perspektive povijesti religije ili iz perspektive objave i vjere (str. 51), autor Dugandžić ukazuje na potrebu uvažavanja i jednog i drugog pristupa (str. 53), pri čemu ukazuje na važnost uloge »žive predaje« (str. 55).

Dugandžić posvećuje dosta prostora Childsovom kanonskom pristupu i njegovoj teologiji cjelovite Biblije (str. 57-59; *Die Theologie der einen Bibel*). U raspravi o prednostima i manjkavostima ovog novijeg pristupa Dugandžić dosta prostora daje stavovima katoličkog autora T. Södinga. Bilo je korisno spomenuti i vrednovanje ovog Childsova pristupa izrečeno u dokumentu Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi*, str. 57-60, a taj dokument Dugandžić je već citirao na prethodnim stranicama ove knjige (str. 12-15).

Stav autora Dugandžića da biblijska teologija treba uključivati i uvažavati kako povijesnu tako i vjerničku stvarnost novozavjetnih knjiga prepoznatljiv je u prikazu teologije pojedinih novozavjetnih knjiga. Tako primjerice kada govori o teologiji Markova evanđelja, autor ukazuje na elemente povijesti i elemente kerigme (Isus iz Nazareta - Mesija i Sin Božji) i u tom kontekstu tumači također Markovu »misijsku tajnu« (str. 68-69). Uz pomoć deset tzv. »citata ispunjenja« autor skreće pozornost na specifičnost Matejeva evanđelja koje Isusovo djelovanje promatra kroz prizmu ispunjenja starozavjetnih proroštava, ali ukazuje i na moment razlaza između Crkve i Izraela (Mt 27,25). Autor prikazuje Lukino dvovolumno djelo (Lukino evanđelje i Djela apostolska) kao teološki prikaz povijesti spasenja, i izdvaja one tekstove iz Lukina evanđelja i Djela koji su ključni za shvaćanje vremenske periodizacije povijesti spasenja (Lk 16,16) i za prostorno širenje Radosne vijesti odnosno Crkve (Dj 1,8) (str. 82-83).

U prikazu teologije apostola Pavla autor u prvi plan stavlja teološke teme, a ne pojedinačne poslanice. Ponajprije autor ukazuje na dodirnu točku između navještaja Pracrkve i Pavla (1 Kor 15,3-5), a potom pokušava otkriti specifični sadržaj Pavlova navještaja (npr. 1 Kor 1,23). Dosta prostora posvećuje Pavlovoj teologiji opravdanja (107-114) i Pavlovoj ekleziologiji (str. 115-123). Zasebno su obrađene teološke teme u poslanicama Kološanima i Efežanima (123-132) kao primjer recepcije Pavlove teologije (str. 127-128), a teološke teme pastoralnih poslanica (str. 133-140) obrađene su kao primjer primjene teologije u obrani od krivovjerja, na razini etike i u izgradnji struktura Crkve. Iz kazala svetopisamskih mjesta proizlazi da Druga poslanica Solunjanima nije uključena u prikaz Pavlove teologije.

Ivanovo evanđelje i tri Ivanove poslanice obrađene su s tematskog gledišta kao jedna cjelina. Autor ukazuje na neke važne razlike između Ivanova evanđelja i sinoptika. Tako se u Ivanovu evanđelju umjesto Isusova navještaja kraljevstva Božjega javlja Isusova objava Oca i Isusova samoobjava (»Ja jesam«, 6,35; 8,12; 11,25; 14,6; 15,1.5), a umjesto Isusova poziva na obraćenje iz sinoptičkih evanđelja, u Ivanovu evanđelju Isus poziva na vjerovanje (Iv 5,24; 6,29). Već ranije autor je ukazao na ulogu Duha u Lukinom dvovolumnom djelu (str. 84-85), a sada još opsežnije prikazuje ulogu Duha – Parakleta u Ivanovskim spisima kao nastavljača Isusova poslanja (14,25-26; 16,12-13; str. 148-151). Autor skreće pozornost na specifičnu ekleziologiju ivanovskih spisa, koju – prihvaćajući mišljenje autora R. E. Browna (*The Community of the Beloved Disciple. The Life, Loves, and Hates of an Individual Church in New Testament Times*, Paulist Press, New York, N.Y., 1979) – povezuje uz specifičnu povijest ivanovske zajednice (str. 151-154) kao i na specifično ivanovsko shvaćanje sakramenata, posebno krštenja i euharistije (str. 154-156).

U posljednjem, petom poglavlju Dugandžić obrađuje teologiju ostalih novozavjetnih spisa, točnije teologiju poslanice Hebrejima (str. 157-162), Prve Petrove (str. 162-168) i knjige Otkrivenja (str. 168-175). Ostale su, dakle, neobrađene samo tri novozavjetne poslanice: Jakovljeva, Druga Petrova i Judina. Za pitanje različitosti i jedinstva teologija Novoga zavjeta u konkretnom pitanju odnosa »vjere i djela« posebno je poznata razlika između stava koji zauzima Jakovljeva poslanica (Jak 2,14-16: ¹⁴*Što koristi, braćo moja, ako tko rekne da ima vjeru, a djela nema?*) i Pavlovog stava (Rim 3,28: *Smatramo zaista da se čovjek opravdava vjerom bez djela Zakona;* Rim 4,1-5.9-25). Stoga je bilo poželjno pod

ovim posljednjim naslovom obraditi i Jakovljevu poslanicu.

Autor, doduše, ranije u knjizi, kad govori o Pavlovom shvaćanju opravdanja po vjeri u Isusa Krista (str. 112-114) i kada komentira poslanicu Rimljanima 3,21-31, nadopunja ovaj Pavlov stav izrečen u poslanici Rimljanima (3,28) drugom Pavlovom tvrdnjom o »vjeri ljubavlju djelotvornoj« iz poslanice Galaćanima (Gal 5,6), ali ne ukazuje da je ovaj tekst iz poslanice Galaćanima upravo onaj dragocjeni »zajednički temelj« između Jakovljeve poslanice i Pavlova shvaćanja opravdanja po vjeri.

III. Zaključno vrednovanje

Na hrvatskom jeziku već postoji nekoliko knjiga koje obrađuju pitanja biblijske teologije. Uz već navedene hrvatske prijevode teologija Novoga zavjeta od autora F. Porscha i J. Gnilke (F. Porsch, *Mnogo glasova jedna vjera*. Teologija Novoga zavjeta, njezini počeci, razvitak i osnovni smjerovi, prev. M. Zovkić, Priručnici 22, KS, Zagreb, 1988.; J. Gnilka, *Teologija Novoga zavjeta*, Priručnici 43, KS, Zagreb, 1999.) još se mogu navesti dvije knjige: A. Weiser (*Središnje teme Novoga zavjeta*, Biblioteka Riječ 11, prev. A. Rebić, Zagreb, 1981.) i *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta*, od više autora (R. E. Brown, J. J. Castellet, J. A. Fitzmyer, J. J. Kselman, J. J. McKenzie, D. M. Stanley, A. Suelzer, B. Vawter, prev. s engl. M. Zovkić, Priručnici 18, KS, Zagreb, 1993.).

U kakvom je odnosu najnovija biblijska teologija autora Dugandžića prema dosada objavljenim knjigama o biblijskoj teologiji Novoga zavjeta?

Knjiga autora Dugandžića donosi ono što je nedostajalo u već postojećoj literaturi o biblijskoj teologiji Novoga zavjeta

na hrvatskom jeziku. To posebno vrijedi za prvi glavni dio knjige (str. 10-62), gdje autor donosi prikaz povijesnog razvoja biblijske teologije Novoga zavjeta kao zasebne teološke discipline i na kraju ovog prikaza daje vlastiti doprinos raspravi o koncepciji novozavjetne teologije. Ovaj uvodni dio posebno je važan za studente teologije, ali je vrlo koristan i za svakog čitatelja koji želi bolje razumjeti suvremena istraživanja na području biblijske teologije općenito.

U drugom glavnom dijelu knjige, u prikazu teoloških koncepcija knjiga Novoga zavjeta, autor Dugandžić bliži je autorima F. Porschu i J. Gnilki, koji obrađuju *teologije pojedinih knjiga* Novoga zavjeta, nego *tematskom* pristupu teologiji, koji donose autori A. Weiser ili J. S. Kselmann, D. M. Stanley, R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, B. Vawter. I tamo gdje su zamjetne srodnosti – primjerice u obradi Matejeva teološkog koncepta i kod J. Gnilke (str. 142-148) i kod našeg autora (str. 73-74) stoji isti naslov: »Narod Božji i mesijanska Crkva« – autor Dugandžić na osoban i jezgrovit način izlaže teološku temu dotične novozavjetne knjige.

Uz literaturu na hrvatskom jeziku autor koristi i internacionalnu literaturu. Uz katoličke, citirani su i protestantski i anglikanski autori. Uz udžbenike, autor navodi i novije članke iz biblijskih časopisa (*Biblische Zeitschrift*, *New Testament Studies*), posebno one u kojima se raspravlja o suvremenim pitanjima iz biblijske teologije Novoga zavjeta (npr. str. 28).

Knjiga autora Dugandžića *Biblijska teologija Novoga zavjeta* stručno uvodi u bogatstvo teološke poruke novozavjetnih knjiga.

Anto Popović, ofm